

Grażyna Gregorczyk

Nauczyciel wobec wymagań społeczeństwa informacyjnego, czyli jaki powinien być cyberbelfer

Artykuły, które ostatnio pojawiają się w mediach, na temat przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjno-komunikacyjnych wskazują, że społeczeństwo ma duże oczekiwania dotyczące wartościowego wykorzystania tych technologii w szkole i, co się z tym wiąże, wysokie wymagania wobec nauczycieli.

Wprowadzane centralnie programy, takie jak np. Cyfrowa Szkoła, opierają się na założeniu, że jednym z podstawowych zadań współczesnej szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Rozwój kompetencji cyfrowych uczniów powinien dokonywać się w szkole poprzez działania nauczycieli, świadomych korzyści edukacyjnych wynikających z wykorzystania środków i narzędzi technologii.

Dla porządku przypomnę, że obowiązkiem współczesnej szkoły jest również wyposażenie ucznia w kompetencje kluczowe – ponadprzedmiotowe, nazwane kompetencjami XXI wieku, do których należą:

- rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji,
- twórcze i krytyczne myślenie,
- komunikacja, współpraca, negocjacje,
- intelektualna dociekliwość,
- wyszukiwanie, selekcja, porządkowanie i ocena informacji,
- wykorzystanie wiedzy w nowych sytuacjach,
- integrowanie technologii z kształceniem i własnym rozwojem,
- kształtowanie nawyków uczenia się przez całe życie.

W dokumencie „Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego”, opracowanym przez Zespół Do-

radców Premiera, w wersji z czerwca 2013 roku dostępnej na stronie <http://www.mpips.gov.pl/praca/strategie-i-dokumenty-programowe/strategia-rozwoju-kapitalu-ludzkiego-srkl> czytamy: *na wszystkich etapach edukacji szkolnej konieczne jest wzmacnianie wśród uczniów kluczowych kompetencji, w tym komunikacyjnych, matematycznych, informatycznych, językowych, społecznych oraz rozwijanie ich przedsiębiorczości, kreatywności, umiejętności uczenia się, stawiania pytań i rozwiązywania problemów, współpracy w zespole, aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu obywatelskim.*

Jakie zatem umiejętności i wiedzę powinni posiadać nauczyciele, jakimi cechami się charakteryzować, aby potrafili skutecznie wspomagać uczniów w kształtowaniu kompetencji, które będą im potrzebne w życiu zawodowym, osobistym i społecznym w kształtującym się globalnym społeczeństwie informacyjnym XXI wieku?

Podobne pytania stawia Barbara Ostrowska w bardzo ciekawym artykule „Przepis na nauczyciela XXI wieku”, zamieszczonym także w tym numerze „Meritum”.

Zdaniem niektórych pedagogów – badaczy, zwłaszcza opierających się o takie teorie nauczania, jak konstruktywizm czy konektywizm, nauczyciel, który ma efektywnie spełniać swoje zadania w społeczeństwie informacyjnym, musi przede wszystkim zmienić swój sposób pracy z uczniem.

W sytuacji nieustannego rozwoju wiedzy i bardzo szybkiej zmienności treści oraz związanej z tym równie szybkiej jej dezaktualizacji, proces nauczania stopniowo będzie ewoluował w stronę metanauczania, czyli nauki o uczeniu się.

W systemie tym podstawowym zadaniem nauczyciela będzie przygotowanie ucznia do samodzielnego i całościowego procesu uczenia się, kształtowanie jego dojrzałości informacyjnej, polegającej nie tylko na uzyskaniu sprawności w wyszukiwaniu informacji w dużych źródłach informacyjnych (głównie w Internecie), ale także na umiejętności jej selekcjonowania, wartościowania i przekształcania w wiedzę.

Nowe czasy i sytuacja związana z szybko zmieniającą się technologią wymagają nowych bogatszych kompetencji nauczyciela, zarówno tych merytorycznych, jak i psychologiczno-pedagogicznych, komunikacyjnych czy autoedukacyjnych.

Nauczyciel w opiniach użytkowników Internetu

Portal eschoolnews.com zadał swoim czytelnikom pytanie, jakie kwalifikacje powinien mieć nauczyciel XXI wieku? Najczęściej padały głosy, aby przestał być „mędrcelem na scenie”, a zaczął pełnić rolę pomocnika, wspierającego tutora. Inna powtarzająca się sugestia brzmiała, że nauczyciel musi być przykładem osoby uczącej się całe życie. A więc edukator na miarę swoich czasów w opinii internautów:

1. Patrzy w przyszłość.

Znane są słowa Alberta Camusa, który powiedział, że szkoła przygotowuje dzieci do życia w świecie, który nie istnieje. Można to rozumieć w różny sposób, jako krytykę szkoły lub wyzwanie dla niej. Szkoła źle przygotowuje uczniów do życia w świecie, w który wchodzi po jej ukończeniu, ponieważ świata, do którego przygotowuje, już nie ma. Szkoła powinna przygotowywać do życia w świecie, który wprawdzie jeszcze nie istnieje, ale który nastanie wkrótce po tym, kiedy uczniowie zakończą swoją edukację.

Dobry nauczyciel XXI wieku jest świadomy szybko zmieniającej się technologii. Zwraca uwagę na nowe kierunki gospodarki i przyszłościowe zawody w biznesie czy przemyśle. Ma na względzie wszystkie wymagane umiejętności edukacyjne i talenty niezbędne do umożliwienia dzieciom podjęcia pracy w nowych zawodach¹.

Bardziej koncentruje się na przygotowaniu uczniów do świata, w którym oni będą żyć i pracować, niż na obecnej rzeczywistości, w której wszyscy czują się pewnie.

2. Uczy się przez całe życie.

Jeśli nauczyciel chce uczyć w sposób otwarty, wykorzystując nowoczesne technologie informacyjne, to nieuchronnie musi być przygotowany na to, że uczniowie lub sytuacje będą go stawiać wobec problemów, których rozwiązań nie zna. Będzie w tej samej sytuacji co jego uczniowie i nie zawsze pierwsze próby będą kończyły się powodzeniem. Każda trudność jest jednak okazją do nauki. Najlepsza lekcja, jakiej może udzielić swoim uczniom, to pokazanie im, jak sam się uczy. W ten sposób uczniowie najskuteczniej uczą się, że trudności są rzeczą naturalną i jak sobie z nimi radzić.

3. Pomaga uczniom rozwijać relacje z rówieśnikami.

W erze cyfrowej, opartej na technologii, ważniejsze niż kiedykolwiek staje się budowanie więzi z i między uczniami, stworzenie modelu uprzejmości, komunikacji, szacunku i współpracy. Posiadanie wielu znajomych w serwisach społecznościowych nie nauczy, jak być dobrym przyjacielem i jak należy traktować się nawzajem. Dlatego tak ważne jest umiejętne tworzenie właściwych relacji interpersonalnych w klasach, aby nasi uczniowie mogli bezpiecznie rozpocząć dorosłe życie i pracę.

4. Uczy i ocenia uczniów będących na różnych poziomach zaawansowania.

Aby być skutecznym, nowoczesny nauczyciel musi sam posiadać umiejętności potrzebne w XXI wieku, które mają opanować jego uczniowie. Musi być w stanie pomóc wszystkim swoim uczniom uzyskać i rozwijać kompetencje potrzebne we współczesnym świecie².

W dzisiejszej szkole nauczyciel często ma do czynienia z uczniami o różnym poziomie kompetencji przedmiotowych. W jednej klasie mogą znaleźć się zarówno uczniowie wymagający wsparcia, jak i uczniowie uzdolnieni.

Różnice pomiędzy uczniami w zakresie posiadanej wiedzy mogą wynikać również z takich czynników, jak: odmienne style uczenia się, tempo uczenia się, poziom i rodzaj motywacji, zainteresowania, nabyta wiedza i wreszcie problemy natury psychologicznej, społecznej itp.

Nauczyciel musi uwzględniać wszystkie te uwarunkowania, przygotowując lekcje dla

¹ Kowalczyk M. *Pięć cech nauczyciela XXI wieku*, <http://www.edunews.pl/system-edukacji/szkoly/1655-piec-cech-nauczyciela-xxi-wieku>

² Ibidem.

swoich uczniów. Istotną pomoc mogą oferować nowe technologie, umożliwiające uczniom, poprzez różne formy działań z komputerem, samodzielne budowanie, poszukiwanie, odkrywanie i rozwój wiedzy w oparciu o zasoby elektroniczne i sieciowe. Warto także uruchomić i wykorzystać edukację rówieśniczą, w której grupa staje się źródłem wiedzy, doświadczeń oraz umiejętności.

Nauczyciel XXI wieku (...) musi umieć zamienić „edukowanie przez pedagoga” na traktowanie uczniów bardziej jak dorosłych, mających coś do powiedzenia w sprawie swej nauki³.

5. Zauważa różnice pomiędzy skuteczną a nieskuteczną technologią.

Na podstawie dotychczasowych doświadczeń związanych z zastosowaniem TIK wiadomo, że wykorzystanie komputerów do rozwiązywania tradycyjnych problemów tradycyjnymi metodami, jak to ma miejsce we współczesnej szkole, nie powoduje efektywnego uczenia się.

Nauczyciel powinien wiedzieć, jak integrować komputery z nauczaną przez siebie dziedziną, jak włączyć je do środowisk efektywnego nauczania – uczenia się jako narzędzia, które wspiera uczących się w aktywnych procesach nabywania wiedzy i konstrukcji znaczeń.

Powinien wiedzieć, w jaki sposób korzystać z nowych technologii, aby pomagały uczniom uczyć się więcej i szybciej i jak wydajnie wykorzystać swój czas, dzięki narzędziom do przygotowania lekcji, oceny zadań domowych lub klasyfikacji.

Technologie można bowiem wykorzystywać nieproduktywnie – do marnowania czasu i zasobów. Zastosowane twórczo mogą mieć doniosłe znaczenie dla edukacji⁴.

6. Głos profesjonalistów, czyli standardy przygotowania każdego nauczyciela do posługiwania się technologią informacyjną⁵.

Najlepszym sposobem dla określenia poziomu kompetencji nauczycieli w zakresie TIK byłby praktyczny sprawdzian ich umiejętności. Dobrym narzędziem do takiej weryfikacji są standardy przygotowania nauczycieli w zakresie technologii informacyjnej i komunikacyjnej.

Na temat standardów pisano już w „Meritum” wielokrotnie, dlatego w tym miejscu krótko przypomnę tylko najważniejsze informacje.

Pierwsza wersja standardów, opracowana przez profesora Macieja M. Sysło z Instytutu Informatyki Uniwersytetu Wrocławskiego, ukazała się w 1998 roku. Kolejna wersja (2003 rok) była wynikiem prac Rady ds. Edukacji Informatycznej i Medialnej przy Ministrze Edukacji Narodowej i Sportu. Nowe standardy opracował zespół utworzony przy Polskim Towarzystwie Informatycznym (PTI) pod kierunkiem Macieja M. Sysło w 2010 roku.

W prezentowanym dokumencie napisano: *Wszyscy – rodzice, pracodawcy, społeczności lokalne i społeczeństwo oczekują, że szkoły przygotowują uczniów do życia w tworzącym się społeczeństwie informacyjnym jako: świadomych użytkowników technologii informacyjnej; poszukujących, analizujących i oceniających informacje i wyposażonych w umiejętności ich przekształcania w wiedzę, a w dalszej konsekwencji w mądrość; rozwiązujących problemy i podejmujących decyzje; twórczych użytkowników komputerowych narzędzi wytwórczych (systemów użytkowych); komunikujących się i współpracujących z innymi osobami; dobrze poinformowanych i odpowiedzialnych za swój pełny i harmonijny rozwój obywateli.*

Jak wynika z różnych statystyk, jeszcze jest dość daleko do osiągnięcia celu, by wszyscy nauczyciele stali się świadomymi uczestnikami społeczeństwa informacyjnego. Jednak już od ponad czterech lat nauczyciele sami mogą sprawdzić, w oparciu o standardy, jakie są wobec nich wymagania i pokierować własnym rozwojem. Standardy określają kompetencje i umiejętności nauczycieli oraz kierunki ich zawodowego rozwoju w zakresie globalnej technologii cyfrowej i jej wykorzystania w kształtowaniu osiągnięć i postaw uczniów.

W standardach uwzględniono wpływ technologii na rozwój metod kształcenia, na sylwetkę ucznia ery cyfrowej, narażonego na zagrożenia wychowawcze, postępujące poszerzanie się edukacji poza szkołę, na globalne środowiska uczących się i przygotowanie uczniów do ustawicznego kształcenia się. Jednym z głównych celów standardów jest wskazanie nauczycielom umiejętności, które powinny doprowadzić do zmiany sposobu pracy uczniów w klasie i poza nią. Nauczyciel w szczególności:

1. Inspiruje i angażuje uczniów do kształcenia się i kreatywności.

⁴ Ibidem.

⁵ Źródło: <http://syslo.nq.pl/Edukacja/Dokumenty/Standardy-przygotowania-nauczycieli>

2. Promuje i kształtuje u uczniów postawę obywatelską i odpowiedzialność w świecie mediów cyfrowych.
3. Stosuje i rozwija swoje metody kształcenia i oceniania z użyciem technologii.
4. Pracuje i uczy w środowisku technologii.
5. Angażuje się w profesjonalny rozwój.

Co bardzo ważne, standardy uwzględniają wskazania podstawy programowej odnoszące się do kształtowania kreatywności uczniów i wspierania całej edukacji technologią informacyjno-komunikacyjną. Dla każdego ze standardów określono wskaźniki osiągnięć na dwóch poziomach rozwoju kompetencji – podstawowym i zaawansowanym.

Prezentowane standardy zostały zapisane w języku czynności nauczyciela. Zamysłem autorów było, aby miejscem ich weryfikacji była klasa i zajęcia z uczniami.

Na podstawie standardów przygotowano programy szkoleń nauczycieli oraz kryteria i sposoby ubiegania się o certyfikat dydaktycznych umiejętności komputerowych, będący dostosowaniem ogólnego certyfikatu ECDL⁶ do charakteru pracy i potrzeb nauczycieli.

W osobnym dokumencie przedstawiono standardy przygotowania nauczycieli do prowadzenia wydzielonych zajęć informatycznych.

Pełna dokumentacja dotycząca standardów, jak również procedura uzyskiwania certyfikatu, zostały zamieszczone na stronie <http://www.ecdl.pl/e-nauczyciel>.

Oczekiwania wobec nauczycieli w opinii przedstawiciela nauki

W 2011 roku gościł w Polsce **Howard Gardner**, amerykański psycholog, specjalista z dziedziny psychologii kognitywnej i psychologii uczenia się, wykładowca wielu uczelni, między innymi Harvardu, znany jako twórca teorii inteligencji wielorakiej (*multiple intelligence*).

Na bazie tej teorii w Polsce od 2008 do 2011 roku realizowany był projekt edukacyjny „Pierwsze uczniowskie doświadczenia drogą do wie-

dzy”, który w ostatnim etapie objął łącznie ponad 142 000 dzieci z 2732 szkół.

Jako podsumowanie projektu finansowanego ze środków unijnych zorganizowano trzy konferencje „Edukacja umysłu. Elastyczny model edukacji oparty na teorii Howarda Gardnera”. Wykładów profesora Gardnera w Kielcach, Warszawie i Poznaniu wysłuchało łącznie ponad 1500 osób.

Podczas tych konferencji profesor Gardner mówił wiele o dobrym nauczaniu, ale także o współczesnym nauczycielu. Powiedział między innymi:

Nowoczesny nauczyciel musi się orientować w tendencjach, które zdominowały współczesny świat. Musi być świadomy znaczenia globalizacji i wiedzieć, jak ważne jest uczenie się przez całe życie. Są to właściwie elementarne wymagania współczesnej edukacji.

Druga cecha nowoczesnego nauczyciela: musi sobie zdawać sprawę, że wiele zawodów, jakie obecnie znamy, za kilka lat może przestać istnieć. Dlatego trzeba kształcić dzieci w taki sposób, aby były przystosowane do świata, który coraz szybciej się zmienia.

Wiedzieć, jak uczyć, zwłaszcza nowych rzeczy – to stało się o wiele ważniejsze niż kiedykolwiek w historii. Oczywiście chodzi o to, aby przygotowywać dzieci do rozwiązywania różnorodnych problemów na wiele sposobów, a nie do tego, by umiały je rozwiązywać tylko tak, jak się to robiło przez stulecia.

I wreszcie trzecia, chyba najważniejsza rzecz, o której stale trzeba pamiętać: nauczyciel jest wzorem osobowym, czasem nawet potężniejszym niż rodzice.

Tytułem podsumowania

Howard Gardner w ostatnim cytacie zwrócił uwagę, że bardzo istotnym problemem edukacji jest autorytet nauczyciela, także w społeczeństwie informacyjnym.

Współcześnie coraz częściej spotykamy się ze zjawiskiem inwersji pedagogicznej, polegającej na tym, że uczący się przewyższają wiedzą, a zwłaszcza umiejętnościami swoich nauczycieli. Zjawisko to dotyczy w szczególności języków obcych oraz przedmiotów informatycznych. Wpisuje się ono doskonale w kulturę prefiguratywną⁷,

⁶ Certyfikat umiejętności komputerowych – European Computer Driving Licence – w tłumaczeniu: „Europejskie Komputerowe Prawo Jazdy”.

⁷ Mead M. *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, PWN, Warszawa 2000.

która jest charakterystyczna dla społeczeństwa informacyjnego. Inwersja pedagogiczna może oznaczać osłabienie najważniejszego filaru autorytetu nauczyciela⁸.

Aby temu przeciwdziałać, bardzo ważne jest zbudowanie systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli, umożliwiającego ich stały rozwój zawodowy.

Nie jest bowiem najważniejsze, czy szkoła będzie wyposażona w technologie najnowszej generacji, ale czy nauczyciel będzie umiał je wykorzystywać jako narzędzia do nauczania, pozyskiwania informacji, twórczości czy komunikowania się.

Zadbanie o kompetencje nauczycieli wydaje się być ważniejsze niż nadążanie za zmianami technologicznymi. Nawet najnowocześniejsza technologia nie zastąpi kompetentnego nauczyciela.

Przypomniane powyżej standardy stawiają odpowiednie wymagania przed systemami kształcenia, doskonalenia i certyfikowania umiejętności nauczycieli.

I jeszcze jedna sprawa.

W społeczeństwie informacyjnym, w sytuacji gdy mamy do czynienia z zupełnie innym uczniem niż dawniej, optymalną rolę nauczyciela

wydaje się być rola intelektualnego i emocjonalnego partnera, tłumacza i mediatora oraz empatycznego pomocnika i promotora rozmaitych sprawności i kompetencji ucznia.

Wszyscy o tym mówią. Czas sprawdzić to w praktycznym działaniu.

Bibliografia

1. Kowalczyk M. *Pięć cech nauczyciela XXI wieku*, <http://www.edunews.pl/system-edukacji/szkoly/1655-piec-cech-nauczyciela-XXI-wieku>
2. Kuźmińska-Sołśnia B. *Nauczyciel XXI wieku wobec wymagań społeczeństwa informatycznego*, <http://www.bks.pr.radom.pl/publikacje.html>
3. Mead M. *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, PWN, Warszawa 2000.
4. Morbitzer J. *Autorytet nauczyciela w społeczeństwie informacyjnym*, Pracownia Technologii Nauczania, Akademia Pedagogiczna im. KEN, Kraków, <http://tinyurl.com/mofgays>
5. Olczak A. *Nauczyciel na miarę XXI wieku*, <http://www.ipp.uz.zgora.pl/~aolczak/teksty/10.pdf>

Grażyna Gregorczyk jest nauczycielem konsultantem w Ośrodku Edukacji Informatycznej i Zastosowań Komputerów w Warszawie, była wieloletnim dyrektorem Ośrodka.

*Wszyscy wiedzą, że czegoś nie da się zrobić
i wtedy pojawia się ten jeden,
który nie wie, że się nie da
i on właśnie to coś robi.*

Albert Einstein

⁸ Morbitzer J. *Autorytet nauczyciela w społeczeństwie informacyjnym*, Pracownia Technologii Nauczania, Akademia Pedagogiczna im. KEN Kraków.